

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 12/2

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/2 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Axmedov Oybek Saparbaevich</i> ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА СОЛИҚ-БОЖХОНА ТЕРМИНОЛОГИЯСИДА АНТОНИМИЯ ҲОДИСАНИНГ ЎРНИ.....	10-18
<i>Нематова Мафтуна</i> ЛАКУНА И ТИПОЛОГИЯ ЛАКУН	19-24
<i>Hamroyeva Shahlo Mirdjonovna, Matyakubova Noila Shakirjonovna</i> MOSLASHTIRISH JARAYONIDA O'ZBEK VA INGLIZ TILIDAGI SODDA GAPLARNING SINTAKTIK TAHLILI.....	25-32
<i>Jo'rayeva Nilufar Sobirjon qizi</i> "SMILE" VA "TABASSUM" TUSHUNCHALARINING LINGVISTIK IFODASI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	33-38
<i>Sidiknazarova Zulfiya Mirsharapovna</i> BADIY TARJIMA TAHLILINING NAZARIY ASOSLARI	39-43
<i>Jumanova Shahnoza Ikromjonovna</i> IJTIMOIY – PSIXOLOGIK MOTIVNI ANGLATISHDA PEYZAJNING O'RNI	44-50
<i>Achilov Oybek Rustamovich</i> ILGAR SURISH VOSITALARINING BADIY ASAR SARLAVHASIDA TASNIFLANISHI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	51-57
<i>Axmedova Madinabonu Maxmudjonovna</i> XALQ NASRI JANRLARINING O'ZARO MUNOSABATLARI	58-62
<i>Isroilova Manzura Jamolovna</i> FRANSUZ KOMPARATIV FRAZELOGIZMLARINING USLUBIY XUSUSIYATLARI	63-68
<i>Кенжабоев Шокир Абдулхалимович</i> ОСОБОЕ МЕСТО В ИЗУЧЕНИИ И РАЗВИТИИ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ШКОЛАХ УЗБЕКИСТАНА	69-74
<i>Fayziyev Bahodir Baxshullayevich</i> J. K. ROULINGNING "GARRI POTTER VA AFSONAVIY TOSH" ASARIDAGI TO'QIMA NOMLAR VA REALIYALAR HAMDA ULARNING RUS VA O'ZBEK TILLARIGA TARJIMASI	75-79
<i>Mamatqulova Shoxsanam Isroil qizi</i> OLAMNING O'ZBEK LISONIY TASVIRIDA "FIDOIYLIK" KATEGORIYASI	80-84
<i>Тухтаева Фарида Исматуллаевна</i> ИССЛЕДОВАНИЕ СТЕРЕОТИПОВ РОМАНАХ ПЕРЛ БАК	85-90
<i>Radjabova Dildora Raximovna</i> PIRIMQUL QODIROVNING "YULDUZLI TUNLAR" ASARI INGLIZCHA TARJIMASIDA BOBUR PSIXOLOGIYASI	91-96
<i>Mansurova Shohista Ismailovna</i> BADIY TARJIMANING MAQSADI, VAZIFALARI VA TARJIMA METODLARI	97-102
<i>Ermatov Ixtiyor</i> SIRDARYO VILOYATI TOPONIMLARI.....	103-108

<i>Axmedjanova Farida Djavairovna</i> GRAMMAR INSTRUCTION IN COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING	109-114
<i>Saitov Suxrob Djumaydillayevich</i> ARTISTIC INTERPRETATION AND RESOLUTION OF HUMAN TRAGEDIES IN THE STORY	115-119
<i>Тўрабоева Ҳакима Усмонжон қизи</i> ФИРДАВСИЙ ДАҲОСИГА МЕҲР	120-124
<i>Toshpo'latova Xusniya Matayusub qizi, Normamatov Farrux Komiljon o'g'li</i> INGLIZ REKLAMA SHIORLARI TARJIMASI JARAYONIDA SHAKL VA MA'NO MUVOFIQLIGI	125-129
<i>Абдуманнонов Хожиақбар Акмалжон угли</i> ОСВЕЩЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В СВЕТЕ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ (краткий обзор на примере учебных пособий и словарей узбекского языка).....	130-136
<i>Абдуллаева Раъно Хикматовна</i> РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА «ДРУГ/ДРУЖБА» В РУССКОЙ И УЗБЕКСКОЙ ПОСЛОВИЧНОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА	137-144
<i>Hamidova Sayyora Nurmatovna</i> TILSHUNOSLIKNI MENTALINGVISTIK BOSQICHIDA KOGNITIV TADQIQOTLAR.....	145-151
<i>Rustamova Dilrabohon</i> ATAMALAR LUG'ATINING UMUMIY VA FARQLI TOMONLARI	152-157
<i>Khazratqulova Ozoda Abduganiyevna</i> EXPRESSION OF THE CONCEPT OF FORGIVENESS IN LEXICOGRAPHIC SOURCES AND ARTISTIC LITERATURE	158-162
<i>Farmonov Nurbek Pulatovich</i> WEB OF SCIENCE MA'LUMOTLAR TIZIMIDAN FOYDALANISH	163-169
<i>Xojjiyeva Oynisa Shabonovna</i> ALISHER NAVOIY ASARLARIDA TURKIY XALQLAR MAQOLLARINING AKS ETISHI	170-176
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat ugli</i> COMPARING COMPUTATIONAL LINGUISTICS APPROACHES ACROSS LANGUAGES	177-182
<i>Mamarasulova Iroda Jumanovna, Xojimetov Sa'dulla Jumanazarovich</i> ANGLIYA UYG'ONISH DAVRI ADABIYOTI	183-190
<i>Ho'jamqulov Anvar Jozilovich</i> OMON MUXTOR ROMANLARIDA POETIK USLUB QIRRALARI.....	191-196
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Кутыбаева Елизавета Дуйсенбаевна, Аманязова Света Байниязовна</i> ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОРГАНОВ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	197-203
<i>Мирзаабдуллаева Матлуба Рустамовна</i> СУВДАН ФОЙДАЛАНУВЧИ ВА СУВ ИСТЕЪМОЛЧИСИ ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АҲАМИЯТИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	204-209
<i>Toshkanov Nurbek Bahriddinovich</i> BILIMLAR IQTISODIYOTI VA INTELLEKTUAL MULK: TIJORATLASHTIRISHNING BA'ZI HUQUQIY JIHATLARI VA MUAMMOLARI	210-216

Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li
ATOM ENERGIYASINI JOYLASHTIRISHNING XALQARO EKOLOGIK TALABLARI217-223

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna
OLIY TA'LIM MUASSALARIDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI224-228

Sadullayeva Shahlo Azimbayevna, Parmankulov Farxodjon Nurali o'g'li
TYUTORLAR ISH JARAYONIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI
TATBIQ ETISH METODIKASI229-233

Pirimova Nargiza Adilovna
SPORT-TAYYORGARLIK MASHG'ULOTLARIDA BALANDLIKKA SAKROVCHI QIZLARNING
O'QUV-MASHG'ULOT JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH234-239

Tangirqulov Elmurod Aliyarovich
BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA ATROF-MUHITNI ASRASH ORQALI EKOLOGIK
TARBIYA BERISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI VA "YASHIL MAKON" MODULLARI240-244

Xayrov Rasim Zolimxon o'g'li
BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINING KASBIY-METODIK TAYYORGARLIGINI
TAKOMILLASHTIRISHDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING QO'LLANILISHI245-258

Ahmadjonova Odina Anvarjon qizi
ZAMONAVIY TA'LIM MUHITIDA INGLIZ TILI DARSLARIDA STEAM TA'LIM
TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI: STEAM KOMPETENSIYALAR
TUSHUNCHASI259-265

Valieva Xolida
AJDODLAR MEROSI - INSONIYAT BOYLIGI266-271

Djumayeva Dildora Isroilovna
BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTRISHNING
PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI272-277

Davlatova Nilufar Vosiljonovna
TA'LIM-ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASINI KUCHAYTIRISHDA ZAMONAVIY TA'LIMNING
O'RNI VA MOLIALASHTIRISH MEXANIZMLARI278-285

Mamaraimova Zebo Shafotovna
YUQORI SINIF O'QUVCHILARINI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK
TAMOYILLARI286-290

Turayev Yolqin Sherzod o'g'li
KATTA MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALARDA DALILY ASOSLASH KO'NIKMASINI
SHAKLLANTIRISH YO'LLARI291-295

Abdurasulova Shoira Kushakovna
BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLILIGINI
INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH296-305

Sottarov Abduvali Umirqulovich
UMUMIY FIZIKA KURSINI O'QITISHDA NANOTEXNOLOGIYA FAN VA TEXNIKA SOHASI
SIFATIDA306-310

<i>Xushnazarova Ma'mura Nodirovna</i> VOLONTYORLIK FAOLIYATINIG IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MUAMMOLARI	311-315
<i>Xushvaqtov Umar Norqobilovich</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANIB O'QUVCHILARDA IMPERATIV TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA KOMPETENSIYANING RO'LI	316-320
<i>Alimqulova Ra'noxon Gulmirzayevna</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARIDA NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	321-326
<i>No'monxonova Muattarxon Nosirxon qizi</i> BO'LAJAK TILSHUNOSLARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARKOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI	327-331
<i>Xalikov Faroxidin</i> TA'LIM TIZIMIDA TESTOLOGİYADAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH SAMARADORLIGI	332-339
<i>Abduvaxidov Xusan Abdukulovich</i> OLIY TA'LIM TALABALARIDA INNOVATSION YONDASHUV ORQALI KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH	340-345
<i>Якубова Нафиса Одилжановна</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУССАСАЛАРИДА ЧИЗМАЧИЛИК ДАРСЛАРИДА ТАЛАБАЛАРНИ ИЖОДИЙ-КРЕАТИВ ФИКРЛАШГА ЎРГАТИШ МЕТОДИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	346-354
<i>Karimov Qayum Mamashayevich</i> TALABALARNI KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINING GRAFIK IMKONIYATIDAN FOYDALANISH BO'YICHA BILIMINI OSHIRISH	355-360
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARI ORQALI TASVIRIY SAN'AT FANIGA ASOSLANGAN XOLDA O'QUVCHILAR IJODIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	361-371
<i>Kasimov Oйбек Омилевич</i> СПОРТДА АХЛОҚИЙ ҚОЙДАЛАР ВА "FAIR PLAY" НОРМАЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ ...	372-378
<i>Abduraxmonov Akbar Abduxamidovich</i> MILLIYLIK VA UMUMINSONIYLIK TAMOIYILLARI UYG'UNLASHUVINING NAZARIY-METODOLOGIK JIHATLARI	379-386
<i>Фазлиддинов Шухрат Фахриддинович</i> ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КАТЕГОРИИ РОДА ГЛАГОЛА В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ.....	387-394
<i>Jurayev Bobomurod Ramazonali o'g'li</i> TALABALARNING JISMONIY FAOLLIGINI OSHIRISH VA RIVOJLANTIRISH JARAYONINING SAMARADORLIK DARAJASI	395-400
<i>Eshbekova Gulabahor Zafarboyevna</i> МАКТАВГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI	401-406

<i>Khidirova Malakhat Qazakhovna</i> ORGANIZATION AND EVALUATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS BASED ON EUTAGOGICAL APPROACHES	407-413
<i>Fayzullayeva Madina Abdumo'min qizi, Xolbo'tayeva Moxinur Temurboy qizi</i> MENEJMENT SOHASINI O'QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	414-420
<i>Achilov Nuriddin Abdugafforovich</i> AL-HAKIM AT-TERMIZIY TA'LIMOTINING ILMIY TADQIQI	421-426
<i>Norinov Muxammadyunus Usibjonovich</i> JAMIYAT TARAQQIYOTIDA BO'LAJAK MUHANDISLARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI	427-432
<i>Begimqulov Zarif Axmadovich</i> JISMONIY TARBIYA YO'RIQCHISINING IJTIMOYIY-MADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MALAKA OSHIRISH JARAYONINING AHAMIYATI	433-438
<i>Izbosarova Zuxro Anatoliy qizi</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KO'NIKALARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	439-443
<i>Jumayev Sirojiddin Zafarovich</i> MOLEKULAR BIOLOGIYADAN OQSILLARNING AMINOKISLOTA TARKIBI VA AMINOKISLOTALARNING TASNIFI MAVZUSINI O'QITISHDA MASALA VA MASHQLARDAN FOYDALANISH	444-449
<i>Pulatova Muxabbat Egamberdiyevna</i> BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARIDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	450-457
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH	458-463

Axmedova Madinabonu Maxmudjonovna
Rus tili kafedrası katta o'qituvchisi
Toshkent amaliy fanlar universiteti

XALQ NASRI JANRLARINING O'ZARO MUNOSABATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalq nasri janrlarining o'zaro munosabatlari, jahon folklorshunosligida folklor asarlarining, xususan, rus kichik epik janrlarni farqlash ular orasidagi aniq belgilarni oydinlashtirish, shuningdek xalq nasrining pragmatik belgilari ko'rib chiqiladi. Rus folklorshunosligida ma'rifiy janrlari va ularning turlari tahlil qilinib, ularga misollar asosida izoh berildi.

Kalit so'zlar: nasri janrlar, rivoyat, matal (bilichka), afsona, folklorshunoslik, pragmatic, ma'rifiy janrlar.

Akhmedova Madinabonu Makhmudjonovna
Senior Lecturer of the Russian Language Department
Tashkent University of Applied Sciences

RELATIONSHIP OF FOLK PROSE GENRES

Abstract. This article examines the relationships between the genres of non-fairy tale prose and the differentiation of folklore works, in particular the genres of Russian small epic. And also the clear signs between them are analyzed with the help of examples and the pragmatic aspects of non-fairy tale (folk) prose and their types in Russian folklore.

Key words: prose genres, narrative, bilichka, myth, folklore, pragmatics, non-fairy tale prose.

Ахмедова Мадинабону Махмуджонова
Старший преподаватель кафедры Русского языка
Ташкентского университета прикладных наук

ВЗАИМОСВЯЗИ ЖАНРОВ НАРОДНОЙ ПРОЗЫ

Аннотация. В данной статье рассматриваются взаимосвязи жанров сказочной прозы, дифференциация фольклорных произведений, в частности жанров русского малого эпоса. А также проанализированы четкие признаки между ними с помощью примеров и прагматические аспекты сказочной (народной) прозы и их виды в русском фольклоре.

Ключевые слова: жанры прозы, повествование, билечка, миф, фольклор, прагматика, сказочная проза.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3I12.2Y2023N08>

Jahon folklorshunosligida folklor asarlarining, xususan, kichik epik janrlarni farqlash ular orasidagi aniq belgilarni oydinlashtirish xalq nasrining pragmatik belgilarini aniqlash zarurati paydo bo'ldi. 1970-yillarga kelib, rus folklorshunosligi ertak va ma'rifiy janrlar xalq nasrini farqlovchi xususiyatlarni aniqladi va nazariy jihatdan asosladi (ularni eslang: aytilgan narsaga ishonish / ishonmaslik, fantaziyaning mavjudligi / yo'qligi, estetik / estetik bo'lmagan

funksiya). Shuningdek, belgilari aniqlandi, ularga ko'ra hikoya janrlari va janr turlari tizimlarga birlashtirilgan – “uydirma, hayoliy + muqaddaslikdan mahrum, nopok” (ertak) va “muqaddas+odatiy, hayotiy” (ma'rifiy janrlar).

Ammo ertak ham, ma'rifiy janrlar ham janr jihatidan bir ma'noli bo'lmagani uchun, ertak janrlari tizimini tashkil etuvchi hikoyatlar ham, ma'rifiy janrlar ham bir xil tizimdagi matnlarni tasniflaydigan xususiyatlarni tanlashni taqozo etadi [7].

Ma'rifiy janrlarining har biri umumiy xususiyatlardan tashqari, janrni farqlovchi rol o'ynaydigan o'ziga xos xususiyatlarga ham ega. Biroq, folklor izlanishlarining ma'lum bir bosqichida bu xususiyatlarni tanlash ma'lum qiyinchiliklarni keltirib chiqardi, bu esa terminologik chalkashliklarga olib keldi. 1970-yillarning o'rtalarida K.V. Chistov ma'rifiy janrlarni o'rganishning ahvoli haqida shunday yozgan edi: “<...> xalq nasrining ushbu sohasidagi janrlarni ajratish uchun terminologik barqarorlik va umumiy qabul qilingan mezonlar yo'q”. Tadqiqotchi buning sababini noaniq nasr janrlari tekstologiyasining “halokatli holati”da, shuningdek, ma'rifiy asarlar misolida ularning “ishbilarmonlik nutqidan” stilistik jihatdan farqlanmasligida, shaklning ochiqligi, “oqimligi”da ko'rdi[2]. Xalq og'zaki ijodida ma'rifiy janrlarini belgilashda hamon terminologik chalkashliklar mavjud. Afsonaning barcha janr xususiyatlariga ega bo'lgan rivoyat ham afsona deyiladi, matal (bilichka) ham ko'pincha afsonalar toifasiga kiritiladi.

Shu bilan birga, fandagi bunday terminologik beqarorlik faqat folklor an'analari holatini aks ettiradi: og'zaki nutqda ma'rifiy asarlar janr belgilariga ega emas. Xalq ongida urf-odat, rivoyat, matal (bilichka), og'zaki hikoya farqlanmaydi. Ular folklor an'analariida bir xil ko'rinishda harakat qiladilar. Biz buni ma'rifiy asarlar janrlarida aytilayotgan narsaning haqiqiylikiga munosabat kabi kuchli belgilovchi xususiyatning mavjudligi bilan izohlashga moyilmiz, bu esa ijrochilarga janrlararo matnlarni yagona hikoyalar guruhi sifatida haqiqatan ham sodir bo'layotgan yoki sodir bo'lgan voqealar haqida qabul qilish imkonini beradi [6].

Ma'rifiy janrlarining pragmatikasi ko'p jihatdan ularning o'ziga xos xususiyatini haqiqiylikka munosabat sifatida belgilaydi, bu ma'rifiy janrlarning barcha asarlari uchun janrni shakllantiruvchi umumiy xususiyat bo'lib, uni minimallashtiradi. Bu matnlar o'rtasidagi og'zaki nutqdagi boshqa janr, funksional, stilistik va boshqa farqlar lekin, albatta, bu matnlar ilmiy tadqiqot obyektiga aylanganda emasni o'z ichiga oladi. Shuning uchun, hikoyachini o'yantirmaydi, u afsonanimi yoki matal (bilichka)nimi yoki hikoyanimi so'zlab berayotgani, eng muhimi, u haqiqatdan ham sodir bo'lgan voqea haqida gapirayotganligi. Bundan tashqari, ma'rifiy janrlar, qoida tariqasida, kundalik nutq faoliyatidan aniq chegaraga ega emas, balki, folklorida ma'rifiy janrlarining "nomlanmasligiga" yordam beradi. Masalan, xalq nasrining boshqa janri – ertak bilan solishtiring, bunda ijrochi rivoyatni oddiy nutqdan aniq ajratib, bu “chegaralangan rivoyat”ni “ertak” atamasi bilan atagan [1].

Kundalik nutq faoliyatiga qo'shilishi bilan bir qatorda, ko'rib chiqilayotgan asarlarning xalq nominatsiyasi yo'qligi, folklor nasrida janrlararo munosabatlar muammosini keltirib chiqaradi. Ular orasidagi chegaralarning mo'rtligiga, ya'ni "o'tish davri" deb ataladigan shakllarning mavjudligiga e'tibor qaratish lozim. Bunga sehrli, maishiy ertaklar ulardan biri haqida biroz keyinroq to'xtalib o'tamiz, hayvonlar haqidagi ertaklar va boshqalar kiradi. Bunday janr sinkretizmi hikoya folklorini o'rganishda muayyan uslubiy qiyinchilik hisoblanadi. A.G. Igumnovning fikriga ko'ra, muammo, shuningdek, folklor fanida o'z genezisi bo'yicha adabiy bo'lgan "asar" tushunchasidan foydalanish natijasida yuzaga keladi, bu olimning fikriga

ko'ra, folklor matnining mohiyatini buzadi va shunga mos ravishda, janr tasnifini qiyinlashtiradi. Biroq, biroz pastroqda A.G. Igumnov o'zi taklif etayotgan tadqiqot paradigmasiga "ish" tushunchasini kiritadi, u folklor taksonomiyasi – tur – janr – janr xilma-xilligi – asar – variant/nashr – variant – motiv bilan bog'liq deb xisoblaydi.

Folklor janrlarini, jumladan, ma'rifiy janrlarni chegaralash nuqtai nazaridan biz V.Ya. Proppning "Rus folklorining janr kompozitsiyasi" maqolasini ko'rib chiqamiz, unda olim ma'rifiy janrlarining har biri haqida qisqacha tavsif beradi, ularni asosan qahramonlarning har xil turlari: tarixiy afsonalar, matal (bilichkilar), afsonalar yoki mazmuniga ko'ra miflar yoki etiologik hikoyalar, og'zaki hikoyalar (ertaklar)ni ko'rib chiqadi. Masalan, V.Ya. Propp afsona va rivoyatlarning janrlarini (ko'pincha terminologik jihatdan bir-birining o'rnini bosuvchi) ajratib ko'rsatib, qahramonlarning turlarini farqlash mezoni sifatida ajratib ko'rsatdi: "Xalq afsonasi qahramonlari Odam Ato va Momo Havo, Nuh, Sulaymon, payg'ambarlar, Masih va uning havoriylari, masalan, Yahudo, shuningdek Nikola, Yegoriy, Kasyan va boshqalar kabi Eski va Yangi Ahdning turli qahramonlari. Bu janrga tavba qilib, zo'hd bo'lgan buyuk gunohkorlar, zo'hdlar, taqvoning barcha turlari haqida hikoyalar ham kiradi. Yana: "Bu so'z tarixiy shaxslar haqidagi hikoyalarga kirmaydi. Bunday hikoyalarni afsonalar yoki tarixiy an'analar deb atashadi. Bunga Razin, Pugachev, Pyotr, dekabristlar va boshqalar haqidagi og'zaki folklor hikoyalari kiradi" [5].

Ma'rifiy janrlarning u yoki bu janridagi qahramonlar tipologiyasini ochib berish, shubhasiz, janrni farqlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq, bu folklorning ma'rifiy janrlarning janr o'ziga xosligini, turlarining o'ziga xosligini aniqlash uchun yetarli emas. Axir, bir xil personajlar turlicha, qaysidir ma'noda qarama-qarshi janrlarda harakat qilishi mumkin masalan, Nikola afsonaning ham, latifaning ham qahramoni bo'lishi mumkin. Shuning uchun, qahramonning turi bilan bir qatorda, ma'lum bir hikoyaning funksional maqsadini ham hisobga olish kerak. Va bu, o'z navbatida, asosiy savolni – ma'rifiy janrlarning har bir janrining voqelikka munosabati haqidagi savolni qo'yish zaruratini keltirib chiqaradi, chunki "folklor, har qanday san'at singari, haqiqatga qaytadi". Bu masalani hal qilish ma'rifiy janrlarning u yoki bu xilma-xilligining janr xususiyatlarini aniqlashga olib keladi.

An'ana, ma'rifiy janrlarning boshqa janrlari kabi, o'z pragmatikasida voqelikka yo'naltirilganlikka ega. Ma'rifiy janrlar o'rtasidagi farq ularning har biri uchun ma'lum, o'ziga xos, voqelikning jihatini tanlashdadir. U yoki bu alohida asarning o'ziga xos jihatiga yo'naltirilishi uning janrga mansubligining ko'rsatkichlaridan biri bo'lib xizmat qiladi. B.N. Putilov bu hodisani "janr ixtisoslashuvi" deb atadi [3]. Voqelikning barcha xilma-xilligidan, matal (bilichka), birinchi navbatda, inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarga qiziqadi, hodisalar va narsalar elementlarning "xo'jayinlari" timsolida ifodalanadi. Afsonaning asosiy predmeti — xarakterning xatti-harakati va harakatlarida namoyon bo'lgan shaxsning axloqiy-madaniy qiyofasi. Biror kishi muayyan vaziyatda o'zini qanday tutganiga qarab: ko'pincha Iso Masih yoki Sulaymon alayhissalom to'g'risidagi og'zaki hikoyalar xalq ijrochilari tomonidan maxsus modellashtirilgan qahramonning ibratli kechinmalari va faoliyati, bu afsonaning axloqiy ta'siridir. An'anani birinchi navbatda ijtimoiy ahamiyatga ega voqealar, tarixiy faktlar qiziqtiradi. Xalqning ijtimoiy-siyosiy hayoti haqiqatning o'sha tomoni bo'lib, u birinchi navbatda afsonada tasvirlash obyektiga aylanadi.

Shunday qilib, og'zaki kichik epik asarning janrga moslashuvi uning janrga mansubligini aniqlashga yordam beradi va shuning uchun janr hosil qiluvchi xususiyatdir. Biroq, voqelikni

aks ettirishning turli jihatlariga qaramay, ma'rifiy janrlarning barcha asarlari ularning voqelikka munosabati masalasida bir-biriga yaqinlashadi: ma'rifiy janrlarda tasvirlangan xarakterlar yoki hodisalar doimo haqiqatda sodir bo'layotgan yoki sodir bo'lgan deb tushuniladi. Ayniqsa rivoyatlar badiiyati tinglovchi tomonidan haqiqat sifatida qabul qilinadi. Ertakdagi voqelikka mutlaqo boshqacha munosabat, ertakda sodir bo'layotgan hamma narsa aniq fantastika, fantaziya sifatida qabul qilinadi. Tinglovchi ertak voqealariga u qadar ishonmaydi, balki uning yolg'onligini bilib turadi. Ertakning voqealari yosh tinglovchilarda boshqa, yoshi katta tinglovchilarda boshqa taassurot qoldiradi. Har ikki holatda ham uning mohiyatida ugit, axloqiy tarbiya turadi.

Har bir janrning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash vazifasini eng chuqur anglash va uning eng samarali yechimini topish xalq nasrining turli janrlarini qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi. Ertakni matal (bilichka) bilan taqqoslash, masalan, I.A. Razumovanning monografiyasida "Ertak va matal (bilichka)", ertak va mifologik rivoyatlarning janrini o'ziga xosligi, ularning voqelikka xos munosabatini aniqlashga harakat qiladi [4]. Bizningcha, ertaklar bilan afsonalar badiiyatida umumiy o'xshashlik bor. Ammo, rivoyatlar hayotiy uydirmaga asoslangan kichik epik nasr namunasi bo'lganligi uchun ularni mifologik rivoyat deb atash to'g'ri emas. Mif yoki mifologik obraz, mifologik motiv ishtirok etdimi u endi rivoyat bo'la olmaydi, balki afsonaga aylanib qoladi. Bu borada I.A. Razumovanning fikriga qo'shilish qiyin.

Folklorning turli janrlarini, aynan ulardagi voqelikni aks ettirish nuqtai nazaridan qiyosiy tahlil qilish tajribasini V.K.Sokolova "Turli folklor janrlarida voqelikni aks ettirish" nomli maqolasida ko'rib tahlil qilib chiqqan. V.K. Sokolovanning yozishicha, "Ular bilan o'zaro bog'liq haqiqatlik nuqtai nazaridan solishtirish qiziq, chunki butunlay boshqa janr haqiqatni ifodalovchi afsonalar va tarixiy qo'shiqlarning bir xil tomonlari va hodisalari tasvirlangan matallar (bilichki) bir qator janr xususiyatlariga ko'ra bir-biriga yaqin, ular bilan bog'liq ravshan diametrl qarama-qarshidir ham..." [4]. V.K. Sokolovaga "Haqiqatga nisbatan diametral qarama-qarshilik" afsonalar va matallarni (bilichki) o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan turli janrlar sifatida ko'rib chiqishga asos beradi. Demak, janr jihatidan yaqin folklor matnlarining asosiy farqi shundaki, voqelikning turli tomonlari va hodisalarining namoyon bo'lishi, aynan shu voqelikka boshqacha munosabatda bo'lishidir.

M.R. Basilishina o'z asarida afsona va og'zaki hikoya kabi "bir-biriga yaqin janrlar" ning voqelikka turlicha munosabatda bo'lishini ta'kidlaydi: "Og'zaki hikoya va afsonaning voqelikka munosabati boshqacha. Agar afsona "kollektivning tarixiy ongini" to'liq ifoda etsa, "uning tarixiy xotirasini mustahkamlashning bir turi" bo'lsa, unda og'zaki hikoya, birinchi navbatda, zamonaviylikni tushunishning og'zaki shakli, folklor ongining estetik rivojlanishining boshlang'ich bosqichidir". Biroq, bu holatda, bizningcha, afsona va og'zaki hikoyada voqelikning o'ziga munosabat emas bu o'xshash: rivoyatda ham, og'zaki hikoyada ham voqelikka munosabat ratsionalistikdir, ikkala janr ham voqelikni "bilish va haqiqatdan ham tushuntirishga" intiladi, dunyo va jamiyat to'g'risida ishonchli ma'lumotlarni yetkazish va haqiqatga kirish darajasi: diaxronik — afsonalarda, sinxron – og'zaki hikoyalarda ko'zga tashlanadi.

Shunday qilib, V.Ya. Propp, K.V. Chistov, S.N. Azbelev, V.P. Anikin, V.E. Gusev, B.N. Putilov asarlarida ma'rifiy janrlarini tanlashning nazariy shartlarini, L.E. Eliasova, V.K. Sokolova, V.P. Kruglyashova, N.A. Krinichnaya, V.S. Kuznetsova, E.V. Pomerantseva, V.P. Zinovyeva, I.Z.

Yarnevskaya, N.K. Kozlova, M.R. Bazilishina, M.Jo'raev, U Sattorov va boshqalar ijodida ma'rifiy nasrning alohida janrlarining amaliy rivojlanishini o'rganib, tahlil qilib chiqishgan [4,5,6].

Shunday qilib, asarlarda ma'rifiy janrlarini tanlashning nazariy asoslarini hisobga olgan holda, rus noaniq nasrining janrlari tizimidagi vaziyatning barqarorlashuvi haqida gapirish mumkin. Ma'rifiy janrlar bir tizimga birlashtirgan ikkala xususiyat, turli janrdagi xususiyatlardan birining hukmronligi bilan haqiqiylik va muqaddaslik; umumiy "estetik bo'lmagan" vazifa va ma'rifiy janrlarni bir-biridan ajratib turadigan xususiyatlar boshqa haqiqatning turli tomonlarini, qahramonlarning har xil turlarini, turli funksional maqsadlarni ko'rsatishdir.

Biroq keyingi yillarda, barcha nazariy hisob-kitoblarga qaramay, folklor nasri tadqiqotchilari janrlararo chegaralarning an'anaviyligi va mo'rtligi, o'tish va periferik shakllarning xilma-xilligi, hattoki bu turdagi folklorda formal janr xususiyatlarining yo'q bo'lib ketganligi haqida ko'proq yozmoqdalar. Tadqiqotchilar buning sababini ma'rifiy janrlarining ko'p funksiyaliligida, ularda aks ettirilgan g'oyalarning umumiylikida, matnlarning stilistik jihatdan beqarorligida, badiiy adabiyotning mohiyatini aniqlashning obyektiv mezonlarining yo'qligida ko'radilar va nihoyat xalq nasrining nofolklor og'zaki nasri bilan, bir tomondan, ikkinchi tomondan esa – kitob madaniyati bilan o'zaro ta'siri haqida fikr yuritilib kelmoqda. Shunday qilib, ma'rifiy janrlar xalq nasri, butun folklorning zamonaviy mavjudligining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, uni janrlararo farqlash mezonlarini yanada batafsil ishlab chiqishni talab qiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Azbelev S. N. Otnoshenie predaniya, legendi i skazki k deystvitel'nosti (s tochki zreniya razgranicheniya janrov). v sb. Slavyanskiy folklor i istoricheskaya deystvitelnost. Izd-3. – M.: Nauka, 2015.
2. Anikin V.P. Russkiy folklor: Uchebnoe posobie dlya vuzov. Izd-5. – M.: MGU, 2017.
3. Vinogradova L. N. (2000). Folklor naya demonologiya Russkogo Severa: dialektnie osobennosti i slavyanskii paralleli. Slavyanskiy almanax, (1999), 211-219.
4. Bazilishina M. 1997. Ustniy narodniy rasskaz: funktsionalnaya priroda janra: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Ulan-Ude: RAN, Sib. otd-nie, In-t obshchestv. nauk.
5. Jo'raev M. O'zbek xalq nasrini tasnif qilish mezonlari // O'zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 1996.2-son, –b.39-43.
6. Sattorov U. F. Toponomik rivoyatlarning o'ziga xos xususiyatlari // O'zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 2000. – № 6. – B. 36-39
7. Propp V. Ya. Folklor i deystvitelnost. Izbrannie stati. – M.: Nauka, 1976.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).